

Prilozi za kipara i arhitekta Antonija Michelazzija o 250. obljetnici majstorove smrti

---

Tulić, Damir; Pintarić, Mario

Source / Izvornik: **Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 2021, 127 - 144**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.31664/ripu.2021.45.10>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:076103>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Damir Tulić

Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Mario Pintarić

Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Prilozi za kipara i arhitekta Antonija Michelazzija o 250. obljetnici majstorove smrti

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 12. 10. 2021.

UDK 73Michelazzi, A.

DOI <https://doi.org/10.31664/ripu.2021.45.10>

Sažetak

U ovoj se studiji donosi niz novih arhivskih dokumenta i novopronađenih skulptura kojima se dopunjuje opus riječkog majstora Antonija Michelazzija (Gradisca d'Isonzo, 1707. – Rijeka, 1771.). Također, na temelju nepoznatih izvora nadopunjuje se i njegov dosad malen broj arhitektonskih djela. Majstor je u Rijeku došao kao član radionice svojeg učitelja Paola Zulianija krajem 1724., a u gradu se trajno nastanio od 1727. godine. Razlog preseljenja bile su pogodnosti obećane patentom cara Karla VI. od 19. prosinca 1725. godine. Michelazzi je surađivao na manje zahtjevnoj kiparskoj opremi oltara Presvetog Sakramenta koji je u riječkoj Zornoj crkvi oko 1725. podizao njegov učitelj Zuliani. U ranu samostalnu majstorovu aktivnost ovdje su uvršteni kipovi svetog Mihovila, svete Agate i svete Margarete, danas razmješteni na širem području Gradskog groblja Kozala. Novi arhivski dokumenti pokazuju kako je Michelazzi od 1733. imao baraku za klesanje kipova smještenu na obali pred južnim gradskim vratima za koju je plaćao najam u iznosu od dva zlatnika godišnje. Kao majstorov rad prepoznata je mramorna skulptura svetog Karla Boromejskog i stipes s reljefom Mučeništva svetog

Ivana Nepomuka, danas u dvorištu samostana sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskoga u Kresnikovoj ulici 15 u Rijeci. Utvrđeno je da su te skulpture izvorno pripadale kapeli svetog Karla Boromejskoga u sklopu nekadašnjega istoimenog lazareta u Rijeci. Michelazzijevoj je ruci pripisan i mramorni kip Gospe Zalosne u župnoj crkvi u mjestu Cavriè nedaleko od Trevisa, a pronađena je i isplata iz 1763. u iznosu od 150 fforina za kip svetog Martina u riječkoj Zornoj crkvi. Recentna su istraživanja pokazala kako je 1755. Michelazzi bio imenovan od strane carice Marije Terezije carsko-kraljevskim arhitektom zaduženim za obnove i poboljšanja luka Senj i Karlobag. Na temelju novopronađenog dokumenta utvrđeno je da je on autor barokne obnove riječke augustinske crkve svetog Jeronima iz 1768. godine, a koja je bila teško oštećena u potresu 1750. godine. Otkriven je i majstorov osobni pečat s monogramom, kao i dosad nepoznati podatci o njegovom angažmanu na gradnji kapelanijske crkve svetog Filipa Apostola u Mrkoplju, a koja je stradala u bombardiranjima tijekom Drugoga svjetskog rata.

Ključne riječi: Antonio Michelazzi, Paolo Zuliani, 18. stoljeće, barok, mramorna skulptura, arhitektura, Rijeka, Cavriè, Mrkopalj

Za Michelazzija kipara

Recentna istraživanja kipara, altarista i arhitekta Antonija Michelazzija (Gradisca d'Isonzo, 1707. – Rijeka, 1771.) razriješla su okolnosti njegova dolaska u Rijeku.¹ Prilikom majstorovoga predženiđenog procesa provedenog 15. rujna 1729. godine u Rijeci, kao svjedoci bili su pozvani Alberto Bastasi iz Venecije i Carlo Picho iz Cividalea. Iz njihovih svjedočenja saznajemo kako je mladi Michelazzi bio šegrt

u kiparsko-altarističkoj radionici obitelji Zuliani u Gradisci d'Isonzo, a u Rijeku je stigao oko 1724. godine sa svojim učiteljem Paolom Zulianijem (1698. – 1769.).² Njihov dolazak zasigurno je povezan s podizanjem i skulptorskim opremanjem oltara Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi, za što je legat bio ostavio Venecijanac Gaspere Christo.³ O narudžbi tog oltara zasada ne postoje precizniji arhivski podatci, no on se temeljem povijesnoumjetničke analize pripisuje goričkom altaristu Pasqualeu Lazzariniju (1667. – 1731.), dok se

1. Pasquale Lazzarini, Paolo Zuliani i radionica, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka (foto: Mario Pintarić)

Pasquale Lazzarini, Paolo Zuliani and his workshop, Altar of the Holy Sacrament, Collegiate Church, Rijeka

2. Antonio Michelazzi, *Putto*, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka (foto: Mario Pintarić)

Antonio Michelazzi, Putto, Altar of the Holy Sacrament, Collegiate Church, Rijeka

njegova cjelokupna kiparska oprema dovodi u vezu s Paolom Zulianijem i Pietrom Barattom (1668. – 1729.).⁴ Lazzarini je bio dobro znan majstor u Rijeci jer je 2. siječnja 1711. godine sklopio ugovor s rektorom isusovačkog kolegija Antoniom Sorbom za gradnju glavnoga mramornog oltara u isusovačkoj crkvi svetog Vida.⁵ Već iduće godine majstoru je isplaćeno 950 dukata za središnji dio tog oltara u koji su isusovci smjestili srednjovjekovno Čudotvorno raspelo. Radovi oko uređenja svetišta, odnosno popločenja i proširenja glavnog oltara bočnim krilima s ophodima i nišama nastavili su se početkom 1717. godine, a također ih je izvodio Lazzarini. S njime su isusovci ugovorili nabavu dvaju velikih mramornih kipova riječkih zaštitnika svetog Vida i Modesta za oltarne niše, kao i dva mramorna anđela s trnovom krunom i Veronikinim rupcem koji flankiraju Čudotvorno raspelo.⁶ Te su se četiri mramorne skulpture tradicionalno smatrale radom Lazzarinijeve radionice.⁷ Istraživanja su, međutim, pokazala da je identificiranje njihovog majstora kudikamo složenije, a kao mogući autori navodili su se Paolo Zuliani, Pietro Baratta i Paolo Callalo (1655. – 1725.).⁸ Sve četiri skulpture ipak su najbliže Zulianijevim djelima, posebno kipovima na glavnom oltaru župne crkvi u Medeji u Furlaniji, kao i

anđelima koje je oko 1722. godine majstor izveo za kasnije prepravljene oltar Svetog Križa u župnoj crkvi u Gradisci d'Isongo.⁹ Da su Lazzarini i Zuliani podjednako njegovali poslovne i prijateljske veze govori i podatak kako je 1718. godine Pasquale bio kum na krštenju Paolove kćeri Ane Marije.¹⁰ Povezanost s isusovcima Lazzariniju je omogućila i nove narudžbe u Rijeci, pa je tako uz dva bočna oltara u Svetom Vidu, nastala 1725. i 1728. godine, bio istovremeno zadužen i za gradnju oltara svetog Petra i Presvetog Sakramenta u Zbornoj crkvi. Stoga ne čudi da mu je suradnik za izradu brojne i kiparski zahtjevne dekoracije na potonjem oltaru bio upravo Paolo Zuliani (sl. 1).¹¹ Uz majstora je na opremanju oltara sudjelovala i njegova radionica izvođači manje zahtjevnu kiparsku opremu poput brojnih *putta*, anđela lučonoša i kerubina. Kako je arhivski potvrđeno da je upravo Michelazzi radio kod Zulianija i bio u Rijeci od kraja 1724. godine, opravdano je pretpostaviti njegov udio u skulptorskoj dekoraciji tog oltara. Tako se u njegova najranija djela može uvrstiti lijevi *putto* koji razgrće veliku zavjesu od žutog mramora kao i dva kerubina smještena na njoj (sl. 2). Njihova jednostavna punašna lica s plitkim klesanjem i graviranjem kose Michelazzi ponavlja nekoliko godina

3. Antonio Michelazzi, sv. Mihovil, župa sv. Romualda na Kozali, Rijeka (foto: Mario Pintarić)

Antonio Michelazzi, St Michael, parish of St Romuald in Kozala, Rijeka

4. Antonio Michelazzi, sv. Margareta, župa sv. Romualda na Kozali, Rijeka (foto: Mario Pintarić)

Antonio Michelazzi, St Margaret, parish of St Romuald in Kozala, Rijeka

kasnije na propovjedaonici u isusovačkoj crkvi svetog Vida iz 1731. godine. Krutost i robusnost likova, kao i sumarna obrada detalja, karakteristike su prisutne i na ostalim djelima iz majstorove najranije skulptorske produkcije.

U Michelazzijev još uvijek slabo poznati samostalni mladenački opus, nastao između 1725. i 1730. godine, dosad su uvršteni kipovi svetog Joakima i svete Ane iz župne crkve u Bakru, oltar Gospe Karmelske u riječkoj Zbornoj crkvi datiran u 1729. godinu te ukras atike glavnog oltara župne crkve u Pazinu.¹² Ovom prilikom ranim majstorovim djelima treba pribrojati i nedavno otkrivene oštećene mramorne kipove svetog Mihovila i svete Margarete, a koji se danas lišeni izvornog konteksta nalaze unutar dvorišta župne crkve svetog Romualda na Kozali u Rijeci (sl. 3, 4).¹³ Njima je stilski i kronološki posve sukladan mramorni kip svete Agate naknadno postavljen na začelju ulazne avenije unutar gradskog groblja Kozala (sl. 5). On je publiciran »s dubokim oprezom« kao djelo Michelazzijeva učitelja Paola Zulianija.¹⁴ Iako su sva tri kipa, osim mehaničkih oštećenja, bitno načeta i djelovanjem atmosferilija, način klesanja, impostacija figura te modelacija draperije povezuje ih s

kipovima svetog Joakima i svete Ane u Bakru. Lice svetog Mihovila može se usporediti s desnim anđelom na zabatu oltara Gospe Karmelske iz 1729. godine u Zbornoj crkvi. Upravo u tim mladenačkim djelima Antonija Michelazzija prisutan je veliki utjecaj njegova učitelja Paola Zulianija. To se prepoznaje u teškim naborima draperije ispod kojih se gubi struktura tijela te u pojednostavljenim i poput maske izvedenim licima.¹⁵

Mramorni kipovi svetog Mihovila, svete Margarete i svete Agate nastali su istovremeno i možda su jednom bili dio iste cjeline u srušenoj gradskoj crkvi svetog Mihovila. Ta se srednjovjekovna građevina nalazila unutar gradskih zidina u neposrednoj blizini isusovačke crkve svetog Vida (sl. 6). Spominje se 1441. godine kada o njoj brine svećenik Vito Sokolich, a u crkvi djeluje istoimena bratovština na čelu s galdom Simoneom Pilarom.¹⁶ Prilikom vizitacije generalnog vikara pulske biskupije Francesca Bartirome 17. listopada 1658. godine, u malenoj se crkvi spominje glavni drveni oltar posvećen svetom Mihovilu na kojem su se nalazili dobro izrađeni kipovi mnogih svetaca, a među njima posebno se isticala skulptura Blažene Djevice.¹⁷ Pulski biskup Giovanni

5. Antonio Michelazzi, sv. Agata, Gradsko groblje Kozala, Rijeka (foto: Mario Pintarić)

Antonio Michelazzi, St Agatha, municipal cemetery in Kozala, Rijeka

Andrea Balbi pohodio je Rijeku 1742. te je u crkvi svetog Mihovila 21. svibnja posvetio glavni mramorni oltar.¹⁸ Tijekom 1787. godine, pri novoj urbanističkoj regulaciji starog dijela grada, crkva je bila zatvorena i predviđena za rušenje. Ipak, gradski vijećnici su od toga odustali te je ona ponovno otvorena 1793. godine. Pri sastavljanju inventara sakralnih objekata riječkog arhidakonata 1818. godine navodi se kako u svetom Mihovilu postoji glavni mramorni oltar s dva stupa.¹⁹ Naposljetku, prilikom preuređenja riječkih ulica gradske vlasti odlučile su 16. ožujka 1833. godine srušiti crkvu i za taj posao namijenile su 125 fjorina.²⁰ Prije početka radova mramorni je oltar prenesen u kapelu posvećenu svetomu Mihovilu unutar gradske mrtvačnice koja se tada nalazila uza stari Kaštel. Međutim, i ta kapela je srušena 1870. godine, a iz dosad nepoznatoga arhivskog dokumenta saznajemo kako je 24. lipnja 1872. godine mramorni kip svetog Mihovila premješten u novu kapelu na gradskom groblju Kozala.²¹ Netom sagrađena kapela činila je ulazni kompleks groblja, ali je stradala prilikom bombardiranja u Drugom svjetskom ratu (sl. 7).²² Čini se da je iz ruševina ipak bio izvučen svečev oštećeni kip, a koji je s onim svete Margarete dospio u sklop

posjeda obližnje župne crkve svetog Romualda. Iako niti jedan zasad pronađeni arhivski izvor ne spominje ostala dva kipa svetica, može se pretpostaviti kako su i oni pripadali u bombardiranjima srušenoj kapeli jer su razmješteni unutar šireg prostora kompleksa gradskoga groblja na Kozali. Također, izostaju i arhivski podatci o točnom izgledu oltara u staroj srušenoj crkvi svetog Mihovila. Najvjerojatnije je bila riječ o jednostavnom slavolučnom oltaru, a sveti Mihovil mogao je biti smješten u središnjoj niši ili na atici.

Potražnja za mramornim oltarima i kipovima u trećem desetljeću 18. stoljeća u Rijeci zasigurno je privukla mladog Michelazzija da se osamostali i preseli u ovaj grad, a u kojem je povremeno boravio još od kraja 1724. godine. Dosad nije bio poznat razlog zbog kojeg se dvadesetogodišnji majstor 1727. godine odlučio trajno preseliti u Rijeku, no o tome doznajemo iz prve ruke, iz pera samog umjetnika, a riječ je o još jednom dosad nepoznatom arhivskom dokumentu iz 1732. godine.²³ Michelazzija su u Rijeku privukle povlastice zajamčene patentom cara Karla VI. od 19. prosinca 1725. godine. Tim je aktom pod točkom sedam car zagarantirao svim trgovcima, obrtnicima i umjetnicima, bez obzira koje su nacije ili vjere, da će ako se odluče trajno nastaniti u njegove slobodne gradove Trst i Rijeku trajno biti oslobođeni obveze primanja carske vojske na stan i hranu, kao i od drugih nameta te će imati dozvolu uvoza stranih vina za vlastite potrebe.²⁴ Pozivajući se upravo na taj patent, a čije paragrafe kao dokaze prilažu, gradskom su se Kapetanu 23. srpnja 1732. pritužbom obratili slikar Giuseppe Paolucci i kipar u mramoru Antonio Michelazzi. Majstori ističu da su napustili svoju domovinu Furlaniju i preselili se u Rijeku kako bi uživali obećane slobode te primjereno tome ostvarili slikarsku i kiparsku karijeru. Međutim, te se slobode ne poštuju, nego moraju na stan primati vojnike, a zabranjen im je i uvoz vina. Stoga Paolucci i Michelazzi traže od nadležne vlasti da se poštuju odredbe carskog patenta te da ih se oslobodi nameta i dozvoli uvoz vina.²⁵ Iz te pritužbe da se zaključiti kako su se patentom zajamčene carske povlastice “nešto slobodnije” tumačile u provinciji i daleko od dvora. Takvu tezu dodatno potvrđuje još jedan nepoznati dokument od 17. lipnja 1733., nastao usred kontroverze oko gradnje Michelazzijeve barake na riječkoj obali, ispred južnih gradskih zidina.²⁶ Francesco Wilibaldo Vitnich, carski skupljač poreza i zamjenik gradskog kapetana, upozorio je na kršenje odredbe carskog patenta iz 1725. godine. Njime je strogo bilo zabranjeno da se na javnom terenu uz obalu, odnosno na *lidu* podižu bilo kakve građevine bez izričitog odobrenja s najviše instance, da se ne ugrozi prostor za slobodnu trgovinu. Međutim, utvrđeno je da je na tom terenu uz obalu, nedaleko morskih vrata i nove gradske lođe, Antonio Michelazzi napravio baraku u kojoj kleše kipove, kršeći tako sve propise. Vitnich je pozvao na saslušanje majstora koji mu je izjavio da je dozvolu za gradnju dobio od gradskih sudaca te da mu je ujedno određena i naknada od dva zlatnika godišnje koju će ubuduće morati plaćati gradu. Provjerivši Michelazzijev navod, Vitnich je doznao da majstor govori istinu, štoviše da su mu suci dopustili da baraku za svoj posao sagrađi na mjestu koje njemu najviše odgovara i veličine koju sam odredi. Utvrdivši postojanje

6. Plan Rijeke iz 1766. s crkvom sv. Mihovila označenom slovom N (Petar Puhmajer – Krasanka Majer Jurišić, Stara gradska vijećnica u Rijeci: povijest sjedišta gradske vlasti od najranijih zapisa do 19. stoljeća, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 42 (2018.), 75)

Map of Rijeka from 1766 with the church of St Michael indicated by the letter N

te bizarne situacije, Vitnich zaključuje kako mu nije jasno kako su gradski suci, znajući za carsku zabranu, Michelazziju uopće mogli odrediti bilo kakav najam za bespravnu gradnju. Konačno, zatražio je i očitovanje samoga riječkog kapetana Leopolda Carla De Rheina, upozorivši da se carski patent mora poštovati. Ne znamo sa sigurnošću kako je završila epizoda s Michelazzijevom barakom, no čini se da je ona još dugo vremena ostala na spomenutom mjestu.

Izrazito plodna Michelazzijeva aktivnost u drugoj polovici četvrtog i tijekom petog desetljeća 18. stoljeća rezultirala je brojnim djelima nastalima u njegovoj spomenutoj radionici na riječkoj obali. Kronološki se u to vrijeme uklapaju i dosad nepoznati radovi, kao što je kip svetog Karla Boromejskoga i reljefni stipes s prikazom Mučeništva svetog Ivana Nepomuka, danas smješteni u dvorištu ispred samostanske kapele časnih sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog u Kresnikovoj ulici na broju 15 (sl. 8). Skulptura svetog Karla ima sve prepoznatljive elemente Michelazzijeva dlijeta kao što je brz i skicozan potez vidljiv u plitkim vertikalnim naborima svečeve roketi i kardinalske reverende. U tom smislu on predstavlja pandan Michelazzijevu kipu svetog Jeronima na oltaru svetog Antuna Padovanskog u župnoj crkvi u Kastvu, a koji se okvirno datira u kasno razdoblje umjetnikovog stvaralaštva (sl. 9).²⁷ Svečevo je lice varijacija uobičajene Michelazzijeve tipologije, a po mimici, otvorenim ustima i naboranom čelu podsjeća na fizionomiju svetog Franje Ksaverskog na stipesu oltara svetog Jurja iz stare zagrebačke katedrale, koji je nakon 1880. premješten u župnu crkvu u Lupoglavu.²⁸ Stipes s prikazom mučeništva svetog Ivana Nepomuka, iako znatno oštećen zbog djelovanja atmosferilija, pokazuje Michelazzijev smisao za uravnoteženu i dinamičnu kompoziciju, možda izravno zasnovanu prema zasad neutvrđenome slikarskom predlošku. U tom smislu valja upozoriti na raniji Michelazzijev stipes s reljefom Poklonstva pastira na oltaru svetog Josipa u katedrali svetog Vida iz 1733./1734. godine (sl. 10).²⁹ Za njega je majstor izravno preuzeo kompoziciju s istoimenog platna slikara Antonija Balestre (1666. – 1640.), nastalog 1702. za Scuola

7. Porušena kapela sv. Mihovila na ulazu u Gradsko groblje Kozala, Rijeka (Daina Glavočić, *Kozala*, 2002., 35)

Demolished chapel of St Michael at the entrance to the municipal cemetery in Kozala, Rijeka

Grande della Carità, danas u Scuola Grande di San Teodoro, također u Veneciji (sl. 11).³⁰ Scena mučeništva na riječkom stipesu odvija se na Karlovu mostu u Pragu s kojeg vojnici naglavce bacaju sveca u nabujalu Vltavu (sl. 12). Pojedine fizionomije vojnika podsjećaju na Michelazzijeva mladenačka djela, primjerice stipes na oltaru Gospe Karmelske iz 1729. godine, no u cjelini gledano vještina klesanja ipak odaje zrelog majstora.

Indicije o izvornom smještaju tih skulptorskih djela mogu se pronaći u samostanskoj kronici za 1953. godinu.³¹ Tada je u dvorištu ispred samostanske kapelice svetog Josipa postavljen kip svetog Ivana Nepomuka, za koji se smatra da ga je karanteni za mornare u Rijeci, a koja se nekoć nalazila uz današnju zgradu Gradske poliklinike, darovala carica Marija Terezija. Ikonografija te skulpture jasno upućuje da nije riječ o svetom Ivanu Nepomuku kako navodi kronika, nego o Karlu Boromejskom, protukužnom svetcu, patronu i imenjaku cara Karla VI. i zaštitniku nekadašnjega carskog lazareta u Rijeci. Stipes s likom mučeništva svetog Ivana Nepomuka također se dobro uklapa u habsburšku carsku politiku koja je kult toga češkog svetca snažno propagirala okrunivši je i Nepomukovom kanonizacijom 1729. godine.³² Kada je Karlo VI. 18. ožujka 1719. godine patentom izdanim u Beču proglasio Rijeku i Trst slobodnim lukama, riječka je luka postala važno odredište mnogih trgovaca i brodova iz različitih dijelova Europe.³³ Zbog toga je dolazilo do učestalih pojava raznih bolesti jer u prenapučenoj luci nije bilo primjerene zdravstvene ustanove i skrbi. Gradski kapetan je u takvoj nepovoljnoj situaciji ubrzo reagirao i uz pomoć cara Karla VI. te pod rukovodstvom Trgovinske komisije za Unutarnju Austriju pokrenuo pripreme oko izgradnje lazareta. U Rijeku je 1720. godine došao inženjer Mathias Anton Weiss kako bi pregledao teren i predložio plan uređenja luke s lazaretom.³⁴ Ubrzo je odlučeno da će se lazaret graditi zapadno od grada, između Mlake i Potoka, čime se izbjegao kontakt Riječana s ljudima i robom koji su prolazili kroz luku. Gradnja Lazareta svetog Karla Boromejskoga završena je 1726. godine kada počinje funkcionirati kao karantenska stanica za ukupan

8. Antonio Michelazzi, sv. Karlo Boromejski i reljef *Mučeništvo sv. Ivana Nepomuka*, Samostan sestara milosrdnica družbe sv. Vinka Paulskoga, Kresnikova 15, Rijeka (foto: Damir Tulić)

Antonio Michelazzi, St Charles Borromeo and the Martyrdom of St John of Nepomuk in relief, Monastery of the Daughters of Charity of Saint Vincent de Paul, Kresnikova Street 15, Rijeka

9. Antonio Michelazzi, sv. Jeronim, župna crkva sv. Jelene, Kastav (foto: Damir Tulić)

Antonio Michelazzi, St Jerome, parish church of St Helena, Kastav

trgovački promet u Rijeci. Kompleks lazareta činili su zgrada Priorata, lazaretska skladišta, štale i velike četverokrilna zgrada s dvorištem, *Casa della Contumacia* (sl. 13). Prostor zgrade kontumaca bio je potpuno odvojen zidom od ostatka lazareta jer je bio predviđen za karantenu putnika i robe. Unutar njegova pravokutnog dvorišta nasuprot glavnom ulazu nalazila se polukružna kapela nalik paviljonu u kojoj je prva misa slavljena 11. kolovoza 1726. godine.³⁵

Nepoznati, no nažalost oštećeni dokument od 30. travnja 1746. otkriva nam inventar lazareta te spominje da se u kapeli nalazi oltar od crnog i bijelog mramora posvećen svetom Karlu Boromejskom s dvije skulpture sa strana.³⁶ Godine 1812., za vrijeme francuske uprave riječki je lazaret zatvoren, a kasnije su njegove zgrade uključene u veliki kompleks nove Vojno-pomorske akademije sagrađen 1857. godine.³⁷ Tada je nekadašnja zgrada kontumaca postala Vojnom bolnicom. Starija je polukružna kapela s oltarom i dalje zadržana u funkciji, a kako se to može vidjeti na tlocrtu iz 1897. godine.³⁸ Nakon Prvoga svjetskog rata, 1926. godine, cjelokupni je kompleks Vojno-pomorske akademije dodijeljen Gradskoj bolnici, a stara zgrada s dvorišnom kapelom prenamijenjena je u psihijatrijski odjel zatvorenog tipa.³⁹ Na nepoznatom tlocrtu izrađenom u prosincu 1942. godine, prilikom novih arhitektonskih preinaka odjela, ucrtana je

kapela s oltarom (sl. 14).⁴⁰ Iz njega možemo zaključiti kako je riječ o jednostavnom oltaru s pristupnim stubama te menzom s dva postamenta za kipove. Naposljetku, čitava je zgrada pretrpjela velika oštećenja u bombardiranju grada u veljači 1945. godine, a njezine su ruševine potom raščišćene i ostatci uklonjeni.⁴¹ Iz stradalog je kompleksa iz nekadašnje kapelice sačuvan oltarni stipes i skulptura, a od 1953. nalaze se u dvorištu samostana časnih sestara u Kresnikovoj ulici kao uspomena na njihovo služenje bolesnicima i rad u bolnici još od druge polovice 19. stoljeća.

Pronalazak tih nepoznatih Michelazzijevih djela u Rijeci pokazuje kako kiparov opus ni izbliza još nije zaključen. Tu svakako valja upozoriti i na činjenicu da su osim od ranije poznatog oltara svetog Franje Ksaverskog u isusovačkoj crkvi u Grazu iz 1737. godine, nedavno u majstorov opus uvrštena i djela u Sloveniji i Italiji. Kao radovi iz petog desetljeća 18. stoljeća prepoznati su monumentalni kipovi svetog Ivana Krstitelja i svetog Marka na glavnom oltaru župne crkve San Biagio u mjestu Cinto Caomaggiore u istočnom Venetu.⁴² Sve karakteristike Michelazzijeva kiparskog rukopisa pokazuje i jedna dosad nepublicirana skulptura s prikazom Gospe Žalosne u župnoj crkvi malenog mjesta Cavriè u okolici Trevisa (sl. 15). Skulptura je sekundarno postavljena uz veliki željezni križ na mramorni postament s uklesanom godinom

10. Antonio Michelazzi, *Mučeništvo sv. Ivana Nepomuka*, Samostan sestara milosrdnica družbe sv. Vinka Paulskoga, Kresnikova 15, Rijeka (foto: Damir Tulić)

Antonio Michelazzi, *Martyrdom of St John of Nepomuk*, *Monastery of the Daughters of Charity of Saint Vincent de Paul*, Kresnikova Street 15, Rijeka

11. Antonio Michelazzi, *Poklonstvo pastira*, Katedrala sv. Vida, Rijeka (foto: Damir Tulić)

Antonio Michelazzi, *Adoration of the Shepherds*, *Cathedral of St Vitus*, Rijeka

1933., godinom u kojoj je slavljen veliki jubilej Otkupljenja. Izvorni smještaj kipa nije poznat i moguće je da on izvorno ne potječe iz Cavrièa. Takvu tezu dodatno osnažuje i činjenica da je sadašnja župna crkva nanovo sagrađena nakon što je prijašnja teško stradala u bombardiranjima tijekom Prvoga svjetskog rata.⁴³ Žalosna Djevica sjedi na stijeni ogrnuta plaštem i odjevena u tuniku koja se u gornjem dijelu priljubljuje uz tijelo, a u donjem pada na tlo u dubokim i oštro klesanim vertikalnim naborima. Takvo je oblikovanje draperije karakteristično za brojna Michelazzijeva djela iz 1740-ih, poput kipa svete Marije Magdalene na oltaru Svetog Križa u Zornoj crkvi, Djevice na glavnom oltaru augustinske

crkve, također u Rijeci ili lika svetog Karla Boromejskoga na oltaru svetog Jurja iz stare zagrebačke katedrale, danas u župnoj crkvi u Lupoglavu. Žalosna Marija jednakim senzibilitetom isprepleće prste svojih spuštenih ruku kao i Michelazzijev blaženi Augustin Kažotić sa spomenutoga zagrebačkog oltara. Konačno, Djevičino lice iz Cavrièa pod jednostavno klesanim velom izravni pandan nalazi u onom Bogorodičinu u prezbiteriju riječke augustinske crkve nastalom 1744. godine.

Za razliku od kipa iz Cavrièa kojem se ne može utvrditi sigurno podrijetlo, za jedan drugi kip u Rijeci pronađen je arhivski dokument koji potvrđuje Michelazzijevo autorstvo. Riječ je o

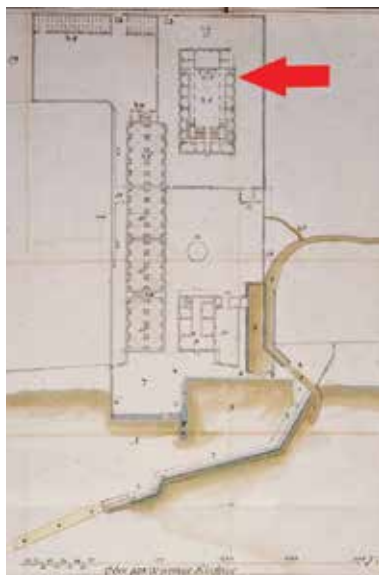

12. Antonio Balestra, *Poklonstvo pastira*, Scuola Grande di San Teodoro, Venecija (Sebastiano Scarpa, *Catalogo dei dipinti conservati nella Scuola grande di San Teodoro*, u: *La Scuola grande di San Teodoro* /ur. Sebastiano Scarpa/, Venezia, 2006., 54)

Antonio Balestra, Adoration of the Shepherds, Scuola Grande di San Teodoro, Venice

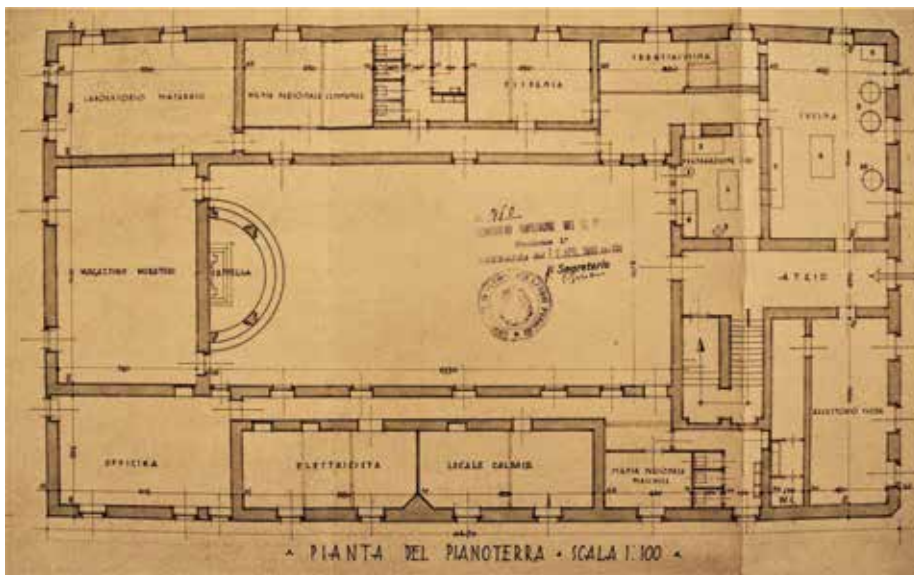
mramornoj skulpturi svetog Martina Biskupa postavljenoj s lijeve strane oltara svetog Franje Paulskog u Zbornoj crkvi (sl. 16). Još je 1961. Vera Horvat Pintarić bila predložila Michelazzijevo autorstvo za kiparski ukras na oltaru svetog Franje

Paulskoga na kojem se ističu veliki kipovi svetog Martina i svete Katarine.⁴⁴ Taj se oltar gradio duže vremena pomoću doprinosa različitih pojedinaca, a čini se da je najvećim dijelom bio dovršen do kraja šestog desetljeća 18. stoljeća.

13. Mathias Anton Weiss, tlocrt riječkog lazareta sv. Karla Boromejskoga oko 1726. godine s označenom zgradom kontumaca (Radmila Matejčić, *Kako čitati grad*, Rijeka, 2007., 145)

Mathias Anton Weiss, ground plan of the Rijeka lazaretto of St Charles Borromeo around 1726, with the quarantine building indicated

14. Tlocrt psihijatrijskog odjela Gradske bolnice Rijeka, zgrada nekadašnjeg kontumaca, 1942. godina (Državni arhiv u Rijeci, foto: Damir Tulić)

Ground plan of the psychiatric ward of the Rijeka Municipal Hospital, former quarantine building, 1942

15. Antonio Michelazzi, *Gospa Žalosna*, župna crkva, Cavriè (Treviso) (foto: Damir Tulić)

Antonio Michelazzi, Our Lady of Sorrows, parish church of Cavriè (Treviso)

16. Antonio Michelazzi, sv. Martin, Zborna crkva, Rijeka (foto: Damir Tulić)

Antonio Michelazzi, St Martin, Collegiate Church, Rijeka

Riječanin Martin Sumrekar odredio je 1755. da se nakon njegove smrti podigne kapela svetog Martina na Brajdi, no taj su legat njegovi nasljednici naknadno izmijenili u korist izrade mramornog svečeva kipa postavljenog na oltar svetog Franje Paulskog.⁴⁵ O izvršenju legata izvješćuje osobno riječki arhiđakon Pietro Svilocosi 3. ožujka 1763. navodeći kako su mu Sumrekarovi nasljednici dali 300 fjorina za oltar svetog Franje Paulskoga. Sukladno želji pokojnika od te je sume 60 fjorina dano Kaptolu za služenje godišnje svečane mise te za sve troškove održavanja oltara, što uključuje i nabavu svijeća.⁴⁶ Potom arhiđakon navodi kako je kiparu Michelazziju za mramorni kip svetog Martina isplatio 150 fjorina, a zlataru za posrebrivanje i pozlatu pastorala za kip još 2,5 fjorina. Ostatak od 87:10 fjorina namijenio je za isti oltar, a na koji je dotad potrošeno više od 1500 fjorina. Svilocosijeve isplate Michelazziju doista odgovaraju izgledu kipa svetog Martina koji u ruci drži posrebrnjeni i pozlaćeni drveni pastoral. Preciznija datacija te skulpture u prve godine sedmog desetljeća 18. stoljeća pokazuje nam kako je Michelazzi ostao vjeran svom kiparskom rukopisu iz 1740-ih. Stoga valja upozoriti na

bliskost riječkog kipa sa skulpturama svetog Augustina i Karla Boromejskoga na oltaru u Lupoglavu. Blagi kjaroskuralni prijelazi na plitkim vertikalnim naborima Martinove albe isprepleću se sa slobodnije isklesanim pluvijalom stvarajući tako dinamičnu igru svjetla i sjene. Međutim, majstor se za gotovo karikaturalno naboranu fizionomiju svetog Martina poslužio uzorom iz mladenačkog razdoblja svojeg stvaralaštva, isklesavši ga prema licu svete Ane iz župne crkve u Bakru, koja je nastala krajem 1720-ih.

Za Michelazzija arhitekta

Osim što se istaknuo u gradnji oltara i klesanju zahtjevnih mramornih kipova, Antonio Michelazzi se od sredine 18. stoljeća posvetio i arhitekturi, kako je nedavno utvrđeno.⁴⁷ Već je 1750. godine izradio nacrt i proveo vještačenje jedne ruševine uz komunalnu palaču u gradu Krku. Istovremeno je načinio i topografski prikaz Omišaljškog zaljeva za potrebe

17. Antonio Michelazzi, unutrašnjost crkve sv. Jeronima, Rijeka (foto: Damir Tulić)
Antonio Michelazzi, interior of St Jerome's church, Rijeka

parona Giacomina Baffa iz Venecije, koji je odlučio zakupiti ga za potrebe tunolova. Pedesetih godina 18. stoljeća, sukladno carskoj politici o jačanju i poboljšanju trgovačkih luka na sjeveroistočnoj jadranskoj obali, Michelazzi je dobio iznimnu priliku da se okuša u složenijim arhitektonskim zadacima. Tako ga je dana 17. listopada 1755. godine carica Marija Terezija imenovala carsko-kraljevskim arhitektom zaduženim za javne gradnje u Rijeci.⁴⁸ Kako su gradovi Trst, Rijeka, Senj i Karlobag bili pod ingerencijom Uprave u Trstu, Michelazzi je 1757. godine postao zadužen za osmišljavanje i izvedbu poboljšanja i obnove luka Senj i Karlobag. U tu je svrhu izradio i potpisao nekoliko elaborata i nacrtu za gradnju lukobrana, sanitetskih ureda, cisterni, klaonica, staja i upravnih zgrada. Zbog iznimne je važnosti potrebno navesti njegov urbanistički plan Senja i prijedlog skretanja pravca potoka koji je tekao kroz grad i plavio ga te izgradnju njegovoga novog korita izvan gradskih zidina. Ti brojni, nedavno objavljeni arhivski izvori svjedoče o Michelazzijevoj dobroj upućenosti u probleme izgradnje na mikrolokacijama, kao i izazovima pri planiranju te izvedbi složenijih arhitektonskih djela. I u svojem gradu – Rijeci majstor je zasigurno bio tražen za različite privatne i javne gradnje ili procjene kuća. Tako ga je 1753. godine Magistrat zadužio za obnovu gradskoga satnog Tornja, teško stradalog u nizu potresa krajem 1750. godine.⁴⁹ Michelazzi je početkom 1770. godine izradio elaborat i nacrt

neizvedene nove mesnice i klaonice smještene izvan zidina, nedaleko od bastiona svetog Jeronima, tako prozvanoga zbog obližnje istoimene crkve i samostana augustinaca. Taj sklop smješten u jugozapadnom dijelu povijesne jezgre građen je od 14. stoljeća te je više puta kasnije pregrađivan i obnavljan, napose nakon ukidanja samostana 1788. godine.⁵⁰

Najmonumentalniji dio redovničkog kompleksa, također značajno oštećen za vrijeme potresa 1750. godine, čini dvoranska crkva svetog Jeronima s izduženim poligonalnim gotičkim svetištem (sl. 17). Pravokutni brod jednostavno je artikuliran snopovima pilastara koji nose vijenac naglašen obratima te rastvaraju polja sa po dvije plitke, lučno zaključene kapele izvedene unutar debljine dvaju lateralnih zidova. Brod je pokriven bačvastim svodom s duboko zasećenim susvodnicama unutar kojih su, u nastavku perimetralnog zida, veliki pravokutni prozori. Ulaz u svetište flankiraju toskanski pilastri s gređem i profiliranim lukom, a isti sustav kontinuiru i u starijem prezbiteriju. Uz unutrašnju stranu zapadnoga perimetralnog zida, prislonjeno je prostrano pjevalište s konveksno istaknutom središnjom zonom. Ono počiva na tri križna svoda s pojasnicama koje se upiru o dva kvadratna pilona i pripadajuće im pilastre. Pročelja također karakterizira raščlamba pilastrima koji se ovdje pružaju cijelom visinom plohe, rastvarajući polja s prozorima, dok

glavno, zapadno pročelje nadvisuje valoviti zabat s malenom rozetom.

Kratku historiografsku bilješku o obnovi crkve svetog Jeronima donio je Giovanni Kobler koji je smješta oko 1766. godine, a nešto precizniju Giuseppe Poglajen iznoseći kako je ruševno zdanje bilo rekonstruirano 1768. godine i produženo za petnaest venecijanskih stopa prema pročelju, dok je širina lađe ostala ista.⁵¹ Stilsku je pak analizu obnovljenog zdanja dala Radmila Matejčić navodeći kako se neidentificirani arhitekt vezao uz takozvanu »primorsku skupinu« sakralne arhitekture 18. stoljeća, odnosno preciznije rečeno neopaladijevski tip.⁵² Autorica napominje i kako se pri barokizaciji ove građevine ne smije isključiti udio udomaćenoga vojnog inženjera španjolskog podrijetla Antonija de Vernede (1693. – 1774.) zbog valovito zaključenog pročelja s rozetom, a koje dijelom podsjeća na njegovu obnovu fasade riječke benediktinske crkve svetog Roka.⁵³ Uz navedeno treba napomenuti kako je oko 1744. došlo je do preuređenja srednjovjekovnog svetišta kada su njegovi zidovi povišeni i nanovo svodeni kako bi natkrili monumentalni glavni oltar koji je donirao bogati riječki trgovac Giuseppe Minolli.⁵⁴ Dosad se pretpostavljalo i da je tom prilikom moglo doći i do veće intervencije u samom brodu crkve gradnjom plitkih bočnih kapela.⁵⁵

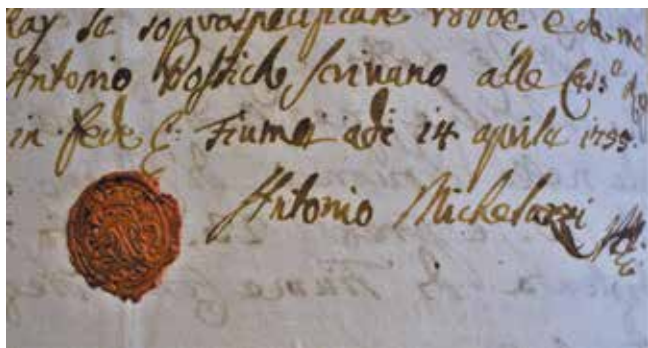
Međutim, dosadašnja promišljanja o obnovi crkve svetog Jeronima temeljila su se na zamjedbama u vezi njezinog stila i današnjeg izgleda, no ne i na konkretnom arhivskom dokumentu koji bi rasvijetlio pitanje autora postpotresne obnove riječke augustinske crkve. U novopronađeno arhivskom zapisu datiranom 8. studenoga 1768. godine o tome nas izravno obavještava njezin autor – arhitekt Antonio Michelazzi.⁵⁶ Kako sam majstor navodi, on svojim potpisom neopozivo potvrđuje da je osobno i na licu mjesta istražio i ponovno izmjerio crkvu riječkih augustinaca, a koja je nedavno preuređena, ili bolje rečeno modernizirana prema njegovom nacrtu, odnosno projektu. Utvrdio je da je ostala iste širine, odnosno 31. venecijansku stopu te da je produžena za 15 venecijanskih stopa. Dotaknuo se i broja grobnica od kojih ih se pet nalazi u svetištu te dvadeset u crkvi.⁵⁷ Ustanovio je također da se u crkvi sada može napraviti više od dvadeset novih grobnica te da to jamči svojim potpisom i uobičajenim pečatom. Doista spomenute Michelazzijeve mjere crkve slažu se s postojećim stanjem gdje širina lađe iznosi 31 venecijansku stopu odnosno 10,77 metara, a produženi dio crkve od 5,21 metra odgovara rasponu koji tvori prostor od unutrašnjeg dijela pročelja do niše prve plitke kapele na bočnom zidu. Iz toga se da zaključiti kako je nadograđeni dio crkve u unutrašnjosti bio namijenjen smještaju prostranog pjevališta s orguljama. Na duljim zidovima, međutim, nalazimo snopove pilastara koji nose kontinuirani vijenac, te formiraju naizmjenično uža i šira polja, pri čemu su u širim plitke kapele u debljini zida, zaključene polukružnim lunetama profilirana obruba. O oblikovanju kapela upravo u to vrijeme govori i djelomičan izmak pilastara izvan osi peta svoda upravo kako bi se formirala šira polja za kapele. Navedena artikulacija gusto profiliranih vijenaca u čitavom interijeru crkve daje strog i racionalan ton tipičan za barokni klasicizam druge polovice 18. stoljeća.⁵⁸ Ne čudi da je majstor

18. Antonio Michelazzi, pročelje crkve sv. Jeronima, Rijeka (foto: Damir Tulić)

Antonio Michelazzi, front façade of St Jerome's church, Rijeka

za model uzeo upravo neopaladijevski tip koji je zbog svoje funkcionalnosti i klasičnosti bio omiljen u obližnjoj Istri, podjednako u mletačkom i carskom dijelu poluotoka. Također i sam je autor dobro poznao arhitekturu Venecije u kojoj je često boravio zbog nabave mramora. Neopaladijevski tip Michelazzi je prilagodio starijemu, izduženom kasnogotičkom svetištu uvodeći u njega sustav pilastara i gređa kao i u glavnoj lađi. Valja istaknuti kako je upravo on bio autor glavnoga mramornog oltara iz 1744. za koji je preuređeno svetište augustinske crkve.⁵⁹ Michelazzijeva potvrda autorstva obnove crkve baca novo svjetlo i na njezina pročelja (sl. 18). Produljenje crkve prema zapadu značilo je i izvedbu posve novoga glavnog pročelja, koje je oblikovano plitkim pilastrima, prozorima, nišama i portalom te zaključeno valovitim zabatom.⁶⁰ Pilastarski se sustav ponavlja i na južnom pročelju gdje se prilagodio postojećim otvorima, pri čemu je došlo do manjih preklapanja s obzirom na njihov nepravilan ritam. Oblikovanje pročelja sv. Jeronima dosad se tradicionalno povezivalo s arhitektom Antonijom de Vernedom. Ne ulazeći ovom prigodom detaljnije u tu problematiku, valja napomenuti kako se Michelazzi jednim dijelom mogao in-

19. Potpis i pečat Antonija Michelazzija na dokumentu iz 1755. godine (Državni arhiv u Rijeci, foto: Mario Pintarić)

Signature and seal of Antonio Michelazzi on a document from 1755

spirirati Vernedinim obnovljenim pročeljem riječkoga svetog Roka koji je imao sličan valoviti zabat. Ne treba smetnuti s uma da mu je kao dalji uzor također mogao poslužiti i sličan zabat na Uršulinskoj crkvi u Ljubljani, a koju je majstor zasigurno vidio prilikom svojih boravaka u prijestolnici Kranjske. Michelazzi je doista, kako je i sam naveo, modernizirao stariju augustinsku crkvu pretvorivši je u skladnu i estetski dorečenu građevinu, jedinu koja je ostala sačuvana u njegovome dosad poznatom arhitektonskom opusu.

Uza svoj potpis Michelazzi je koristio i osobni pečat. On se nije sačuvao na navedenom dokumentu o augustinskoj crkvi, ali se nalazi na nepoznatom spisu iz 14. travnja 1755. godine (sl. 19).⁶¹ Tada je majstor u ime riječke Uprave dopremio raznoliku robu, primjerice željezne lance, prozorsku rešetku, oštećeno zvono i druge metalne predmete i predao ih na pohranu u magazin u Kraljevici. Prilikom primopredaje Michelazzi se potpisao i to potvrdio osobnim pečatom utisnutim u crveni vosak. Ovalni se pečat sastoji od vitičaste kartaše s monogramom isprepletenih slova A i M pod carskom krunom. Međutim, arhivska su istraživanja pokazala kako je isti taj pečat Michelazzi koristio i ranije, točnije 28. veljače 1741. godine, potvrđujući njime svoju prisutnost prilikom sastavljanja oporuke gospodina Pietra Pillepicha.⁶²

Krajem 1768. godine Michelazzi je bio zadužen za još jednu brojnim peripetijama popraćenu gradnju, a o kojoj doznajemo iz dosad nepoznatih i dijelom sačuvanih arhivskih spisa.⁶³ Riječ je o podizanju kapelanijske crkve svetog Filipa Apostola u Mrkoplju radi potreba tada malenog naselja koje je prosperiralo zahvaljujući položaju na Karolinskoj cesti. Iz nepotpune arhivske dokumentacije dade se zaključiti kako je majstor sklopio ugovor za gradnju crkve, najvjerojatnije

prema svojem projektu. No 20. prosinca 1768. doznajemo kako Michelazzi nije dovršio crkvu u dogovorenom roku te kako je ne plativši radnike na gradilištu otišao iz Mrkoplja natrag u Rijeku. Carski erar od njega zahtijeva da u roku od tri dana pokaže na koji će način kompenzirati povredu ugovora, a od nadležnih sudaca u Rijeci pak traži da ispituju koje sve nekretnine majstor posjeduje kako bi se osigurala naplata duga. Čini se da je Michelazzi 26. siječnja 1769. potpisao aneks ugovora obećavši da će završiti započetu crkvu, no carski erar mu 8. veljače stavlja pod hipoteku kuću koju posjeduje u mjestu Brgud te vinograd i šumu na Kastavštini. Lukavi je majstor ipak vješto izbjegavao izvršiti preuzete obveze unatoč pravnim pritiscima. Stoga je odredbom od 7. lipnja 1769. Uprava u Trstu upozorila Michelazzija da ima najviše četrnaest dana da krene u Mrkopalj i dovrši crkvu, a kojoj se u međuvremenu urušilo nedovršeno pročelje, jer će u protivnom biti uhićen, prisilno sproveden na gradilište i tamo zadržan dok ne ispuni svoje obveze. Čini se, ipak, da je Michelazzi ponovno izigrao sve stranke jer se u dokumentu od 28. listopada 1769. ponovno govori kako se on unatoč upozorenjima i sankcijama još nije pojavio u Mrkoplju i dovršio preuzeti posao. Zbog manjkavosti dokumenata ne znamo kako je okončana gradnja crkve, niti u kojoj je mjeri ona bila izvedena i dovršena prema Michelazzijevu planu. Dana 8. travnja 1771. utemeljena je župa Mrkopalj čime je kapelanijska crkva svetog Filipa postala župnom, a nju je konačno 1778. posvetio senjsko-modruški biskup Ivan Krstitelj Caballini De Ehrenburg.⁶⁴ Crkva je bila obnavljana tijekom 19. stoljeća kada joj je sagrađen i zvonik, no posve je stradala 6. travnja 1944. prilikom bombardiranja Mrkoplja.

Posljednji i dosad nepoznati spomen Michelazzijeve aktivnosti odnosi se na njegovu procjenu popravka krova riječke Zborne crkve, a što doznajemo iz zapisnika sjednice Gradskog vijeća od 29. svibnja 1770. godine.⁶⁵ Ono je prihvatilo majstorov prijedlog da se popravak izvrši *tavelicama*, odnosno ravnim crijepom uz predviđeni trošak od 2066:10 lira nasuprot drugim procjenama koje su predlagale običan crijep uz nižu cijenu. Vijećnici su odabrali Michelazzijev prijedlog ustvrdivši da će njegova implementacija jamčiti sigurnost i da će dobro štititi crkvu. Povjerenje koje je ukazano majstoru zasigurno je imalo snažna uporišta i temeljilo se na velikom opusu i ugledu koji je Michelazzi stekao u gotovo pola stoljeća kontinuiranog rada i života u Rijeci. Godinu dana nakon toga posljednjeg spominjanja majstora, šezdeset petogodišnji Michelazzi umro je 19. rujna 1771. godine te je pokopan u Zornoj crkvi, mjestu gdje je započela i prije 250 godina završila njegova bogata i osebujna karijera.⁶⁶

Prilog: dokumenti**1.**

24. lipnja 1872. U Rijeci. Odobrenje gradskih vlasti o prijenu mramornog kipa svetog Mihovila iz srušene gradske kapele u novu kapelu na Kozali.

All' inclita regia Direzione di finanza, Fiume / Nota

Nell' anno 1870 fu demolita la casa mortuaria unitavi capella che si trovava nella città interna e costruita una nuova al campo Santo in Cosale. L'avendosi oggi trasportare la statua di S. Michele della demolita capella (...) per uso della nuova chiesetta (?) al campo Santo, si ricerca la compiacenza di cotesta (?) inclita regia direzione di finanza di voler disporre il necessario presso il ufficio doganale in Belvedere per il libero trasporto della statua scolpita in marmo del' altezza di 4½ piedi, del peso di circa 3 centinaia e del valore di f. 50.

24/6/72

(HR-DARI-32, Općina Rijeka, kutija 534/2, N. 2598)

2.

23. srpnja 1732. U Rijeci. Pritužba Antonija Michelazzija i Giuseppea Paoluccija upućena kapetanu i carskom povjereniku zbog nepoštivanja odredbi carskog patenta iz 19. prosinca 1725. godine.

Eccellenza,

Signore e Signore Padrone Collendissimo

Piaque alla Maesta Augustissima di Cesare, con Sua Clementissima Patente, di data 19. X^{bre} 1725, Signanter al paragrafo 7mo, assicurare tutti e cadauni Negozianti, Manifattori, ed Artisti di qualunque nazione fossero, e che verrebbero ad abitare, et domiciliarsi nelle Città Sue Patrimoniali di Fiume e Trieste, che li medemi sarebbero Sempre esenti, e liberi di tutti li pesi personali, quartieri, Guardie, ed altre imposizioni, con facultà etiamdiò di poter introdurre vini foresti, in uso Solamente delle proprie famiglie, come ciò si comprende in essa graziosa Cesarea Patente al paragrafo 7mo che produciamo Sub A.

In fervoriti da tal benigno indulto, ci Siamo lasciati persuadere ambi noi Umilissimi Supplicanti, ad abbandonare il Patrio Clima, e ci Siamo trasportati in Fiume con speme di non solo godere le promesseci franchigie mà etiamdiò di procacciarci per mezzo di nostre Professioni, cioè di Pittore, ed Intagliatore in Marmi alcun congruo azivanzo (!).

Non bene havevamo fissata la nostra permanenza in Fiume, che già vidimo instante le favorevoli esenzioni Sucitate, poiche veniamo al di continuo incaricati à ricevere in quartiere Soldati, e Reclute Cesaree e ci viene anco vietata l'introduzione de Vini foresti, per nostro uso Solamente.

Più e più volte abbiamo cercato esimerci da tal peso; ma ogni nostro tentativo rimase depresso, mentre fatto da noi ricorso all' Eccellenza il Signore Conte Capitano di Fiume, quale ha rimesse le nostre giuste doglianze all' Signori Giudici della Città pro administratione Justitiae ut in B. e questi poi Senza

prender mira le Clementissime Cesarei Patenti ci aggravano de quartieri, e ci vietano la introduzione di detto vino foresto.

In tempo che l' Eccellenza il Signore Conte d'Ött si attrovava in Commissione Cesarea quivi in Fiume, abbiamo fatti dinanzi al medemo li Stessi lamenti, qual Cancelliere veramente à voce ci disse che à causa del di lui repentino partire non potea in quel mentre consolarci, mà che dovressimo ricorere all' Eccellenza il Signore Conte Capitano di Fiume.

Ora poi che Sene viene l' Eccellenza Vostra à felicitar questi Lidi forza è la Suppliciamo, à voler pore in esecuzione con suo benigno Decreto, e mantenere nel Suo vigore detta Graziosa Patente Cesarea 19. X^{bre} 1725, validata con Sottoscrizione Clementissima di Cesare, e firmata con quella di Vostra Eccellenza si come da Copia sù prodotta Sub A. appare, il che Umili Suppliciamo con farle profondissimo inchino.

Della Eccellenza Vostra

Doctor de Marburg

Umilissimi Divotissimi Servitori

Giuseppe Paolucci Pittore

Antonio Michelazzi Scultore in Marmi,

entrambi da Gradisca

(HR-DARI-32, Općina Rijeka, kutija 388/2)

3.

17. lipnja 1733. U Rijeci. Dopis Francesca Wilibalda Vitnicha, carskog skupljača poreza i zamjenika riječkog kapetana oko problema gradnji baraka na *lidu* ispred južnih gradskih zidina.

Eccelsa Aulica Camera

Eccelsa, et Illustrissimi Signori, Signori Patroni Colendissimi,

La clementissima Cesarea Risoluzione delli 5 7bre 725, intimata con gratioso ordine di cotesta Eccelsa Camera à questo Supremo esatorato soto li 11 del medemo mese et anno per notizia e puntuale osservanza fù espresamente proibito che sino a tanto Sua Maestà Cesarea e ... altrimenti non haverà commandato, ne per parte di cotesti Eccelsa Camera, e dalli Giudici e Rettori di questa Città sopra li pretesti communi terreni situati appresso questa Riva o sia lido di mare qualcosa possa essere fabricato, mà che li medemi per commodo e promozione del Commercio liberi d'ogni inovazione, e con ciò assolutamente apperti devono essere lasciati, il che meglio ancora si osserva dalla qui anessa copia del precitato grazioso ordine sub A; onde avanti alcuni giorni osservando io, che à contrafazione dell accenata Cesarea Risoluzione in virtù del qui annesso Decreto Capitaniale in copia sub B. il supplicante Proto Antonio Michelazzi Scultore de marmi accanto si haveva ad una nova grande fabrica della Vhesa ò sia Baraca, che disegnavà fare per ora di solo legname sopra il Terreno di questo lido del Mare non lunghi dalle porte della Città in vicinanza della nuova Loggia avanti mezzo anno à dispetto di questo Supremo Esatorato erreta dalli medemi moderni Signori Giudici in sitto che più gli hà aggradito e quanto mai lunga e larga gli ha picciuto prontamente à nome

di questo Supremo officio havevo ricercato in scritto il Signore Consigliere Barone di Rain sostituto Capitano di qui, di compiacersi in dovuto esecuzione del prenotato Clementissimo Cesareo Volere, che prescrive li detti Terreni dover restar liberi d'ogni innovazione, et assolutamente aperti per commodo e promozione del Comercio far sospendere il proseguimento di tal opera vietata, come ciò di fare quello che vale à pregiudizio delle ragioni di cotesta Eccelsa Camera et à danno del erario Cesareo e ciò per non rendermi publico ludibrio nella Città.

In oltre resti informata Cotesta Eccelsa Camera che fato venire da me il più volte nominato impetrando Proto Antonio Michelazzi Scultore de marmi mi s'esprese d'havergli detto li Signori Giudici, che doverà corrispondere all'avenire per anuo censo di detta Baraca ora permegli à fabricare, ducati due, onde io rafigurar non mi potrei come essi in questo Stato di cose prima de una finale Clementissima Cesarea Risoluzione possino pressumer d'imporre censi qualsisia sopra tali fondi contentiosi.

(...)

Fiume, 17 Giugno 733

(HR-DARI-32, Općina Rijeka, kutija 383)

4.

30. travnja 1746. u Rijeci. Popis inventara riječkog lazareta svetog Karla Boromejskoga koji je sastavio tadašnji prior Nicola Tomaso Simich.

In der Lazareths Capellen, verliefte herumb mit stücnen gantern, und inwendig mit glaß-tafeln eingelassene, und gefiert ist, stehet das aus schwartz und weißen Marmorstein aufgerichtet altar des Hl. Caroli Boromei, und auf inder seiten derselben eine zu samben 2: stahntuen, also noch specificierte, und anno 1742, et 1743: von der Löbls. Hof Cammer eingesandte nothwendigkeiten aufbehalten worden, als entlich ein allm. zweij fumeralinn, zweij Kölchtiechel, zweij altar tiecher, zweij offer-handt-tiechel. Ein handtuech. zweij Congonodien. zweij Pallen. ein mondtüech. zweij Mößingner altar leichter. zwei Evangelii löchter(?). ein Crucifix: ein register vür das Messbuech ein unter altartuech. ein Mesßgewandt Plumeran seiden Porterre. zwei offer kändt sambt der tazan von zün. ein zünnener gießbösch sambt schüssel. ein sülberner löffel zum versechen 5: loth 1: quinte schwör. ein sülberner vergoldteter Kölch.

Verkündt daßen ist mein eigen fertigung. Fiume von 30^m Aprilis 1746:

Niclas Thomas Simich Prior von allhießih: Kaijsl. Königl. Lazarets

es ist vill von disen stijkn in den 1752: Jahr von der Lazareths Reparacion verbraucht worden^c

(HR-DARI-4, Poglavarsko namjesništvo Rijeka, busta 18, fasc. 1)

Za transkripciju zahvaljujemo kolegici Mariji Aresin.

5.

3. ožujka 1763. u Rijeci. Izvješće riječkog arhidakona Pietra Svilocosija o izvršenju legata obitelji Sumrekar.

Copia

Nota C

Per sodisfare alla Nota avanzatami da quest' Illustrissimo Consilio (?) sotto li 2 corrente in merito del Legato del defonto Martino Sumreker, dico esser vero d'essermi stati dalli suoi eredi depositati fio. 300 per adempimento del Legato medesimo, convertiti in beneficio dell' Altare di S. Francesco di Paola nella Chiesa di quest' Insigne Collegiata, de quali norma della mente del Testatore ho costituito, ed signato al Venerabile Capitolo fio. 60 per la Messa annua solene perpetua con tutto l'occorrente della cera. Antonio Michelazzi per la statua di S. Martino collocata sull'istesso Altare diedi fio. 150, e all'orefice per indorare, et inargentare il Pastorale fio. 2, X^{mi} 50, fa la summa di fio. 212:50. Li residui poi fio. 87, X^{mi} 10, ho impegnato in beneficio dell' Altare medesimo; per cui avendo speso più di fio 1500, sono ancora in esborso di summa considerabile in proprijs. Delle pietre battute accennatemi non ne vidi alcuna, ne mi fù consignata, ma per que sono informato si trovano ancora nel Magazzino ove defonto Martino l'aveva riposte, ne servendomi queste per alcun uso di Chiesa, non posso valermene, se non vengono convertite in denaro. (...)

(HR-DARI-4, Poglavarsko namjesništvo Rijeka, busta 12)

6.

8. studenog 1768. u Rijeci. Izvještaj Antonija Michelazzija o augustinskoj crkvi svetog Jeronima.

Copia / Io sottoscritto facio indubitata fede a chiunque s'aspetta d' avere personalmente e localmente riconosciuta, e rimisurata la Chiesa di cottesti M. R. P. Agostiniani, ultimamente rimodernata a seconda del mio disegno, e la ho ritrovata essere in luce fra le muraglie della primiera larghezza, cioè piedi trentauno di misura Veneta, et in longezza essere più lunga piedi quindici; cosi pure essere nel Santuario, o sii Cappella dell' Altare Maggiore sepolture cinque. Nel residuo e presente rimodernato Vaso di detta Chiesa sono sepolture venti, tra le quali vi è una senza alcuna sopraincisione, e le altre cinque assegnate alle famiglie Chusman, Giancich, Sicherla, Tomicich e Kollenz, quali prima questi non avevano. Nella Chiesa stessa si puono fare altre venti, e più sepolture. Tanto affermo, e pronto rattificare con mio giuramento in qualunque Tribunale, In fede di che mi sottoscrivo e pongo il mio usuale sigillo.

In Fiume li 8 9bre 1768.

Locus Sigilli

Antonio Michelazzi manu propria

Cesareo Regio Architetto.

(Nadbiskupijski arhiv Rijeka, Zborni kaptol i Arhidakonat, kutija bez numeracije /različiti spisi/)

7.

14. travnja 1755. u Rijeci. Izvještaj Antonija Michelazzija o izvršenoj predaji raznolike robe na pohranu u Kraljevicu.

Specifica

Della Roba statta restituita sotto il giorno d'oggi dalla Cesareo Regia Luogotenenza di Fiume, per mano del Signore Antonio Michelazzi, e questa riportata nel Magazeno di PortoRé in consegna di me infrascritto, in capi seguenti

	Cappi	Peso
Bilancio con li pezzi di mettalo	No. 16	991
item detto pero senza cathena e bilanzeze con li pezzi di mettalo	No. 3	1000
Campana rotta	No. 1	102
Feriata per una finestra	No. 1	160
Ferro per la Barca	No. 1	37

Bilješke

* Ovaj je rad financiralo Sveučilište u Rijeci u sklopu projekta Barokna Rijeka (uniri-human-18-85 1219).

** Rad doktoranda Marija Pintarića sufinanciran je iz Projekta razvoja karijere mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti Hrvatske zaklade za znanost koji je financirala Europska unija iz Europskoga socijalnoga fonda.

1

MARIO PINTARIĆ, Antonio Michelazzi “di professione, scultore de’ Marmi”: novi arhivski prilozi za riječkog kipara, *Zbornik za umjetnostno zgodovino*, Nova vrsta, 54 (2018.), 99–117; O recentnim istraživanjima Antonija Michelazzija još vidjeti: DAMIR TULIĆ – MARIO PINTARIĆ, Antonio Michelazzi i Francesco Cabianca: nova djela u Italiji i Hrvatskoj, *Ars Adriatica*, 10 (2020.), 141–164.

2

MARIO PINTARIĆ (bilj. 1), 95.

3

RADMILA MATEJČIĆ, *Sakralni spomenici barokne dobi u Rijeci* (magistarska radnja, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), Zagreb, 1970., 50.

4

DANKO ŠOUREK, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb, 2015., 140–144. Autor predlaže da je Pasquale Lazzarini izradio oltar, a kiparsku opremu povezuje s Paolom Zulianijem i Pietrom Barratom s pretpostavkom da je kipove svetog Petra i svetog Pavla islesao venecijanski kipar.

5

RADMILA MATEJČIĆ, Udio goričkih i furlanskih majstora u baroknoj umjetnosti Rijeke, *Zbornik za likovne umjetnosti*, 14 (1978.), 153, 157, 161, 165.

6

MATEJ KLEMENČIĆ, Scultura barocca in Istria tra Venezia, Gorizia, Lubiana e Fiume, *Saggi e memorie di storia dell'arte*, 30 (2006.), 257–262; DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 50–59.

Cathene di ferro

No. 3 212

Dichiaro io infrascritto di non avere consegnato ne piu ne meno delle sopradette robbe al Nobile Signore Sigismondo de Bagathei, come stato deputato per ricevere le medeme dalla Cesarea Regia Logotenenza di Bucari, in fede di che. Fiume li 14 aprile 1755

Locus Sigilli Antonio Michelazzi manu propria

Per Ordine della Cesareo Regia Luogotenenza di Buccari, confesso io infrascritto d'aver ricevuto in restituzione per ricondurre nel Magazeno di PortoRé dal Signore Antonio Michelazzi le sopra specificate Robbe, in fede di che. Fiume li 14. Aprile 1755

Locus Sigilli Sigismondo de Bagathey manu propria
Cesareo Regio Scrivano alle Fabriche in Buccari

(HR-DARI-4, Poglavarstvo namjesništvo Rijeka, busta 6, fach. IX–X)

7

RADMILA MATEJČIĆ (bilj. 5), 157.

8

MASSIMO DE GRASSI, La scultura nell'Isontino in età barocca, u: *Gorizia Barocca. Una città italiana nell'impero degli Asburgo*, katalog izložbe (ur. Silvano Cavazza), Monfalcone, 1999., 312; MASSIMO DE GRASSI, Episodi di scultura veneta a Trieste e Fiume, *Arte in Friuli. Arte a Trieste*, 23 (2004.), 27–28; MATEJ KLEMENČIĆ (bilj. 6), 259, 261, 274; DAMIR TULIĆ, *Katedrala svetog Vida*, Zagreb, 2011., 37; DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 101–101. Massimo De Grassi je prvotno kipove svetog Vida i svetog Modesta pripisao Paolu Zulianiju, a zatim ih je uvrstio u opus venecijanskog kipara Pietra Baratte. Matej Klemenčić nije prihvatio atribuciju riječkih kipova Pietru Baratti, nego napominje da postoje određene sličnosti s djelima Paola Zulianija. Damir Tulić isključio je mogućnost da je u opremanju riječkog oltara sudjelovao Paolo Callalo. Naposljetku, Danko Šourek je kipove riječkih zaštitnika i dvaju anđela uvrstio u opus Paola Callala.

9

MASSIMO DE GRASSI, Due protagonisti della scultura isontina del Settecento: Giovanni Pacassi e Pasquale Lazzarini, *Studi goriziani*, 80 (1994.), 33. Lazzarini je 1717. godine izradio glavni oltar župne crkve u Medeji koji je Paolo Zuliani opremio mramornim kipovima svetog Barnabe, svetog Urbana pape te dva anđela.

10

DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 139.

11

DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 143–144. Valja isključiti mogućnost sudjelovanja Pietra Baratte u izradi monumentnih kipova svetog Petra i svetog Pavla, a koje je izradio upravo Paolo Zuliani.

12

RADMILA MATEJČIĆ, Antonio Michelazzi »sculptor fluminensis«, *Peristil*, 10–11 (1967.), 163–164; NINA KUDIŠ BURIĆ, Sačuvani inventar starije crkve sv. Andrije: oltari i njihova oprema, *Bakarski zbornik*, 9 (2004.), 39–41; DAMIR TULIĆ, *Kamena skul-*

ptura i oltari iz 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu), Zagreb, 2012., 377–378.

13

Skulpturi svete Margarete oštećena je i napukla glava, a nedostaje joj i lijeva šaka. Kip svetog Mihovila pronađen je u zapuštenom vrtu, većim djelom obrastao kupinom i bršljanom te do ispod koljena zakopan u zemlju. Ustanovljeno je kako je svečeva skulptura zabetonirana u konglomerat cementa i kamenja te kako mu nedostaju krila, mač te podignuta lijeva ruka odlomljena u ramenu, naknadno pronađena nedaleko od kipa. Nužnom restauracijom tek treba utvrditi u kojoj je mjeri kip sačuvan ispod koljena gdje je za pretpostaviti da se uza svečeve čizmice najvjerojatnije nalazio lik pobijeđenog vraga.

14

DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 145–146. Skulpturi je znatno oštećeno lice.

15

DAMIR TULIĆ, Skulptura, altaristika i liturgijska srebrnina u Pićanskoj katedrali: prilozi za Antonija Michelazzija i Gasparea Albertinija, u: *Pićanska biskupija i Pićanština* (ur. R. Matijašić), Pazin, 2012., 243.

16

GIOVANNI KOBLER, *Memorie per la storia della Liburnica città di Fiume*, sv. 1., Fiume, 1896., 142.

17

NINA KUDIŠ BURIĆ – NENAD LABUS, *U kraljevskim stranama i pod svetim Markom. Vizitacije u pulskoj biskupiji na austrijskom i mletačkom području godine 1658. i 1659.*, Rijeka, 2003., 22.

18

Arhiv katedrale svetog Vida, Vizitacija pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija 1742. godine, bez numeracije. Balbijeva posveta oltara ne govori o vremenu njegova nastanka jer je pulski biskup u Rijeku stigao 41 godinu nakon što je njegov predšasnik Giuseppe Maria Bottari 1701. održao posljednju kanonsku vizitaciju carskog djela svoje biskupije. Tijekom Balbijeva višemjesečnog boravka u Rijeci 1742. posvećeni su brojni raniji oltari, kao i Zborna te isusovačka crkva svetog Vida.

19

DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 145.

20

Državni arhiv u Rijeci (nadalje DARI), Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 300, protokol 1053, N. 148

21

DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 534/2, N. 2598.

22

DAINA GLAVOČIĆ, Planimetrijska uređenost groblja Kozala, u: *Kozala*, Rijeka, 2002., 34–36.

23

DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 388/2.

24

Za patent cara Karla VI. od 19. prosinca 1725. vidjeti: <https://www.aspt-astra.it/il-porto/il-porto-franco/n002-patente-19-dicembre-1725-di-carlo-vi-con-traduzione-di-pietro-kandler/>, 118–119.

25

Slikar Giuseppe Paolucci koji se s Michelazzijem u Rijeku preselio također iz Gradišce d'Isonzo zasad je gotovo posve nepoznata ličnost. Nekoliko novih biografskih podataka o Paolucciju izložio je Marin Bolić na znanstvenom skupu Umjetnine, naručitelji i donatori II, održanom 15. i 16. studenog 2019. na Sveučilištu u Zadru.

26

DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 383.

27

DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 194.

28

Za zagrebački oltar vidjeti: DANKO ŠOUREK, Oltar sv. Jurja Antonija Michelazzija iz stare Zagrebačke katedrale – kontekst narudžbe, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 31 (2007.), 153–166.

29

DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 198. Autor je prvi zamijetio povezanost Michelazzijeva stipesa i slikarstva Antonija Balestre određivši veliko platno s prikazom *Poklonstvo pastira* iz 1704. godine, a koje se nalazi u venecijanskoj crkvi San Zaccaria, kao mogući predložak za riječki stipes.

30

Ovaj izravni predložak nedavno je utvrđen prilikom terenskih istraživanja u Veneciji. Za spomenutu Balestrinu sliku vidjeti: SEBASTIANO SCARPA, *Catalogo dei dipinti conservati nella Scuola grande di San Teodoro*, u: *La Scuola grande di San Teodoro* (ur. Sebastiano Scarpa), Venezia, 2006., 54.

31

Kronika sestara milosrdnica Provincije Majke Dobrog Savjeta – Rijeka za godinu 1953., bez paginacije. Ovom prilikom zahvaljujemo časnoj sestri dr. sc. Veroniki Mili Popović te drugim sestrama samostana na ljubaznosti i pomoći pri istraživanju.

32

SANJA CVETNIĆ, *Ikono grafija nakon Tridentskog sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb, 2007., 214–215.

33

MARKUS LEIDECK, *Arhivski portret grada Rijeke 1719. godine*, Rijeka, 2019., 6–9.

34

MARIJAN BRADANOVIĆ, Riječka luka kroz povijest izgradnje lazareta osvrtno na razvoj istočnojadranskih pomorskih karantena do početka 18. stoljeća, u: *Luke istočnog Jadrana : zbornik Pomorskog muzeja Orebić* (ur. Mithad Kozličić), Orebić, 2006., 248.

35

Nadbiskupijski arhiv Rijeka (nadalje NAR), Zborni kaptol i Arhiđakonat, Acta Capitolare II, 6. O uređenju kapele u tom trenutku nema podataka, a moguće je da je tada oltar bio drven, koji je kasnije po uobičajenoj praksi zamijenjen za mramorni.

36

DARI, Poglavarstvo namjesništvo Rijeka (HR-DARI-4), busta 18, fasc. 1. Za transkripciju zahvaljujemo dr. sc. Mariji Aresin. Nije moguće precizno zaključiti o kojim je točno likovima bila riječ.

37

ERVIN DUBROVIĆ, *Vojno-pomorska akademija u Rijeci 1866.–1914.*, Rijeka, 2011., 25.

38

DARI, Tehnički uredi grada Rijeke (HR-DARI-57), kutija 100, 4/2.

39

AMIR MUZUR – ANTE ŠKROBONJA, Gradska bolnica (bolnica Sv. Duha) Rijeka – okolnosti premještanja između dvaju svjetskih ratova, *Acta medico-historica Adriatica*, 3 (2005.), 15–17.

40

DARI, Pokrajinski tehnički uredi u Rijeci (HR-DARI-55), kutija 127. Plan preuređenja odjela prihvaćen je 12. travnja 1943.

41

DARI, Pokrajinski tehnički uredi u Rijeci (HR-DARI-55), kutija 144.

42

DAMIR TULIĆ – MARIO PINTARIĆ (bilj. 1), 142–144.

- 43
ANDREA MOSCHETTI, *I danni ai monumenti e alle opere d'arte delle Venezie nella guerra mondiale MCMXV–MCMXVIII*, Venezia, 1932., 291.
- 44
VERA HORVAT-PINTARIĆ, *Francesco Robba*, Zagreb, 1961., 45.
- 45
GIUSEPPE POGLAJEN, *Memorie cronologiche relative alle chiese e al capitolo di Fiume*, *Fiume. Rivista della Società di Studi Fiumani in Fiume*, 8 (1930.), 36; LUIGI MARIA TORCOLETTI, *Il Duomo vecchio di Fiume*, Fiume, 1932., 14; RADMILA MATEJČIĆ (bilj. 12), 163; DAMIR TULIĆ (bilj. 15), 245; DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 225–226.
- 46
DARi, Poglavarstvo namjesništvo Rijeka (HR-DARI-4), busta 12.
- 47
DAMIR TULIĆ – MARIO PINTARIĆ, *Io Antonio Michelazzi Architetto di professione. Nepoznati majstorovi projekti i nacrti za Krk, Omišalj, Senj, Karlobag i Rijeku*, *Ars Adriatica*, 9 (2019.), 107–132.
- 48
DAMIR TULIĆ – MARIO PINTARIĆ (bilj. 47), 112.
- 49
RADMILA MATEJČIĆ, *Kako čitati grad. Rijeka jučer, danas*, Rijeka, 2007., 93–94.
- 50
Prema djelu *Austria Sacra* augustinski samostan s crkvom u Rijeci bio je osnovan 1315. godine zaslugom tadašnjega feudalnog gospodara grada Huga Devinskoga. Nakon ukidanja samostana 1788. godine prostrani samostanski sklop pregrađen je za potrebe župnog ureda i gubernijske uprave, potom sredinom 19. stoljeća za smještaj gradske uprave odnosno *Municipija*, da bi dio nekadašnjeg samostana pedesetih godina 20. stoljeća preuzeo dominikanski red i preuređio za potrebe današnjeg samostana. Za povijest augustinskog reda u Rijeci s pripadajućim samostanom s prethodnom bibliografijom vidjeti: MARKO MEDVED, *Filius conventus Fluminensis. Augustinci pustinjaci sv. Jeronima u Rijeci*, Zagreb, 2020. Za analizu razvoja i pregradnji augustinskog sklopa s crkvom vidjeti: MARIJAN BRADANOVIĆ, Nekoliko primjera baštine kasnoga srednjovjekovlja Rijeke i Kvarnera za profesora Vežića, *Ars Adriatica*, 7 (2017.), 116–123; MARIJAN BRADANOVIĆ, *Arhitektura crkve sv. Jeronima i dominikanskog samostana u Rijeci*, u: Nina Kudiš et al., *Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci*, elaborat, sv. II, Rijeka, 2019., 7–33.
- 51
GIOVANNI KOBLER (bilj. 16), 98; GIUSEPPE POGLAJEN (bilj. 45), 138. Autor ne navodi otkud je preuzeo ovaj podatak. Prema ustaljenim mjerama jedna venecijanska stopa (piede veneto) iznosi 34,77 cm. To bi značilo da je crkva bila produžena za 5,21 metar prema zapadu. Za mjerne jedinice vidjeti: MARIJA ZANINOVIĆ RUMORA, *Hvarske komunalne mjere za dužinu i površinu kroz stoljeća*, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 50 (2008.), 105.
- 52
RADMILA MATEJČIĆ, *Barok u Istri i Hrvatskom primorju*, u: Anđela Horvat – Radmila Matejčić – Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 479. Autorica je koristila termin »primorska skupina« povezan s tadašnjom slovenskom literaturom, dok danas taj naziv podrazumijeva neopaladijevski ili kasnopaladijevski tip, kako je predložio Vladimir Marković. On podrazumijeva reinterpretaciju Palladijevih rješenja 16. stoljeća, preciznije venecijanske crkve *Il Redentore* u sakralnoj arhitekturi 18. stoljeća. VLADIMIR MARKOVIĆ, *Crkve 17. i 18. stoljeća u Istri – tipologija i stil*, Zagreb, 2004., 40–60. Može se usputno upozoriti na neke načelno tipski slične primjere artikulacije lađe, poput onih u župnoj crkvi u Umagu ili crkvi Gospe od Anđela u Poreču.
- 53
Crkva svetog Roka također je stradala u potresima 1750. te je zatim obnovljena. Samostanski sklop s crkvom je nažalost porušen 1915. godine, no ostao je dokumentiran na starijim nacrtima i fotografijama. Antonio de Verneda djelovao je u Rijeci i okolici, a kao vojni inženjer sudjelovao je u izgradnji riječkog lazareta, vojnog brodogradilišta i luke u Kraljevici, projektirao je i izveo palaču biskupa Benzonija na Grivici i vlastitu kuću na Rovu te je nadgradio Gradsku vijećnicu. Usporedi: RADMILA MATEJČIĆ (bilj. 52), 420–422; PETAR PUHMAJER – KRASANKA MAJER JURIŠIĆ, *Stara gradska vijećnica u Rijeci*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 42 (2018.), 71–84; PETAR PUHMAJER – KRASANKA MAJER JURIŠIĆ, *Palača Benzoni – primjer stambene arhitekture 18. stoljeća u riječkom Starom gradu*, *Ars Adriatica*, 6 (2016.), 185–198.
- 54
DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 210–215.
- 55
MARIJAN BRADANOVIĆ (bilj. 50), 22: »Svakako treba istaknuti da susvodnice bačvastog svoda crkve sv. Jeronima ne naliježu točno na pilastre lateralnih zidova, pa bi sudeći prema dosad poznatim podatcima o kronologiji gradnje izvedbu plitkih pobočnih kapela trebalo datirati u vrijeme prije potresa što je, ukoliko se to i potvrdi, podatak koji svjedoči o ranoj implementaciji neopaladijevskog tipa u gradu Rijeci.«
- 56
NAR, *Zborni kaptol i Arhiđakonat*, kutija bez numeracije (različiti spisi).
- 57
Recentno je Marko Medved među spisima riječkog Kaptola pronašao dio dokumenata na latinskom jeziku u vezi s organizacijom i brojem grobnih mjesta u preuređenoj crkvi, a za što je bio zadužen arhitekt Antonio Michelazzi. Autor ne ulazi u problematiku pregradnje crkve niti Michelazzija kao autora tog zahvata. MARKO MEDVED (bilj. 50), 83, 599–600.
- 58
Za poticajne razgovore oko problematike barokne pregradnje crkve zahvaljujemo dr. sc. Petru Puhmajeru.
- 59
RADMILA MATEJČIĆ (bilj. 12), 144; DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 211–213.
- 60
O problematici ovakvog pročelja vidjeti: KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Zagreb, 2015., 323.
- 61
DARi, Poglavarstvo namjesništvo Rijeka (HR-DARI-4) busta 6, fach. IX–X.
- 62
DARi, Magistarski sud Rijeka (HR-DARI-120), kutija 380.
- 63
DARi, Poglavarstvo namjesništvo Rijeka (HR-DARI-4), busta 10, fach. XXIII.
- 64
MILE ŠARFAJ, *Župa Mrkopalj*, Rijeka, 1976., 46.
- 65
DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 137. Knjiga zapisnika Gradskog vijeća.
- 66
DANKO ŠOUREK (bilj. 4), 182.

Summary

Damir Tulić – Mario Pintarić

Several Contributions to the Work of Antonio Michelazzi, Sculptor and Architect, on the Occasion of the 250th Anniversary of His Death

Antonio Michelazzi (b. 1707 in Gradisca d'Isonzo – d. 1771 in Rijeka) is an outstanding phenomenon when it comes to Baroque art of the 18th century on the Adriatic coast, as he executed a large number of sculptures, altars and architectural works in almost half a century of his artistic career. This study presents a number of hitherto unknown archival documents and newly found sculptures, as well as important additions to his scarcely known architectural oeuvre. The master came to Rijeka as a member of Paolo Zuliani's workshop at the end of 1724 and settled there permanently in 1727. What motivated him to relocate were certain financial benefits, primarily the exemption from various levies related to the army maintenance and the possibility of importing foreign wine for personal use, granted by the patent of Emperor Charles VI of December 19, 1725. Michelazzi collaborated on the less demanding sculptural equipment of the altar of the Holy Sacrament, erected by his teacher Zuliani in the Collegiate Church of Rijeka around 1725. Michelazzi's early independent oeuvre in this area includes the statues of St Michael, St Agatha and St Margaret, all of which can be found today within the wider area of the municipal cemetery of Kozala. It is established that the damaged sculpture of St Michael was originally located in the town church of the same name, demolished in the 19th century. New archival documents have revealed that from 1733 onwards Michelazzi rented a cabin for carving statues on the shore in front of the southern city gates, which cost him 2 gold coins a year. The marble statue of St Charles Borromeo and the antependium with a relief of the Martyrdom of St John of Nepomuk – today located in the courtyard of the monastery of the Daughters of Charity of Saint Vincent de Paul at 15 Kresnikova Street in Rijeka – have also been identified as the master's work. It is found that these statues originally belonged to the chapel of St Charles Borromeo in the courtyard of the quarantine building of the Rijeka lazaretto of St Charles Borromeo, built

by order of Emperor Charles VI and completed in 1726. The hitherto unknown inventory of the lazaretto mentions an altar made of black and white marble with two statues in 1746. In the 20th century, the former quarantine building was turned into the psychiatric ward of the Municipal Hospital and then largely destroyed in the bombing of Rijeka during World War II. A marble statue of Our Lady of Sorrows in the parish church of Cavriè near Treviso is also attributed to Michelazzi by the authors of the paper. Newly discovered archival sources confirm Michelazzi's authorship of the marble statue of St Martin in the Collegiate Church of Rijeka, for which the master was paid 150 florins in 1763. Recent research has shown that in 1755 Michelazzi was appointed by Empress Maria Theresa as the imperial and royal architect in charge of renovating and improving the ports of Senj and Karlobag, as evidenced by his studies and plans. Based on another newly found document, it is established that Michelazzi is the author of the 1768 Baroque restoration of the Augustinian Church of St Jerome in Rijeka, which was badly damaged in the earthquake of 1750. The master extended the church, built a new front facade and modernized the interior by introducing a system of pilasters and shallow side chapels typical of Baroque classicism in the second half of the 18th century. The authors' discovery of Michelazzi's personal seal containing his monogram, which he used when signing deeds and documents from 1741 onwards, is presented in the paper as well. Finally, based on archival documents, it is inferred that in 1768, facing many vicissitudes, the master was in charge of building the chaplaincy church of St Philip the Apostle in Mrkopalj, which was destroyed in air raids during World War II.

Keywords: Antonio Michelazzi, Paolo Zuliani, 18th century, Baroque, marble sculpture, architecture, Rijeka, Cavriè, Mrkopalj